

Artykuł oryginalny

Jacek J. Klawe¹, Małgorzata Tafil-Klawe², Adriana Laudenska¹, Małgorzata Szady-Grad¹,
Monika Siekierka², Ilona Miśkowiec¹, Anna Grabowska-Gawel³, Wojciech Sikorski²

¹Katedra i Zakład Higieny i Epidemiologii Akademii Medycznej im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy

²Katedra i Zakład Fizjologii Akademii Medycznej im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy

³Katedra i Klinika Anestezjologii i Intensywnej Terapii Akademii Medycznej im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy

Zmiany odruchowej odpowiedzi oddechowej na hiperkapnię u pacjentów z obturacyjnym bezdechem sennym

The changes of reflex ventilatory response to hypercapnia in obstructive sleep apnea patients

Streszczenie

Odruchową odpowiedź oddechową na postępującą hiperkapnię hiperoksyczną badano w 3 grupach osób z obturacyjnym bezdechem sennym (OBS). Wśród pacjentów z prawidłowym stężeniem dwutlenku węgla nie obserwowano różnic w wielkości oddechowej reakcji na hiperkapnię. Pacjenci z lekko podwyższonym stężeniem dwutlenku węgla w powietrzu końcowo-wydechowym wykazywali cechy przesunięcia w prawo prostych regresji charakteryzujących zależność wentylacji minutowej od stężenia dwutlenku węgla. U chorych z OBS i współistniejącą niewydolnością oddechową stwierdzono niemalże całkowity brak reakcji oddechowej na hipoksję. Oznacza to, że u tych pacjentów dochodzi do całkowitego załamania się możliwości obrony przed hiperkapnią, a tym samym do wyeliminowania odruchowych mechanizmów przerywających bezdech.

Słowa kluczowe: obturacyjny bezdech senny, odpowiedź wentylacyjna na hiperkapnię

Abstract

The reflex ventilatory response to progressive hyperoxic hypercapnia was studied in three groups of obstructive sleep apnea patients. In patients with normal end-tidal PACO_2 no differences were found as compared with the control group. Patients with increased end-tidal PACO_2 showed an impaired ventilatory response to hypercapnia, occurring on a background elevation of the arterial carbon dioxide: 1. the right shift with the normal slope of the regression curve of relationship between end-tidal PACO_2 and minute ventilation and 2. the right shift with decrease of slope of the regression curve of relationship between end-tidal PACO_2 and minute ventilation. Patients, who develop hypercapnic respiratory failure awake, showed an impaired hypercapnic defence reaction.

Key words: obstructive sleep apnea, the ventilatory response to hypercapnia

Adres do korespondencji: dr med. Jacek J. Klawe
Katedra i Zakład Higieny i Epidemiologii AM w Bydgoszczy
ul. M. Skłodowskiej-Curie, 85-094 Bydgoszcz, tel. +48 (0 prefiks 52) 585 36 16

Polska Medycyna Paliatywna 2003, 2, 1, 5-8
Copyright © 2003 Via Medica, ISSN 1644-115X

Wstęp

Obturacyjny bezdech senny (OBS) charakteryzuje się powtarzającymi epizodami bezdechów występującymi podczas snu, w następstwie znacznego zwężenia lub zamknięcia górnych dróg oddechowych. Śród-senne bezdechy wywołują objawy krążeniowo-oddechowe, stopniowo przybierające formę utrwalonych zmian patologicznych, takich jak: nadciśnienie płucne, nadciśnienie tętnicze, zaburzenia rytmu serca, spadek objętości wyrzutowej lewej komory [1]. Powtarzane epizody hipoksji i hiperkapni podczas powtarzających się bezdechów sennych stanowią dodatkowy bodziec dla receptorów kontrolujących ciśnienie parcjale tlenu i dwutlenku węgla (CO_2) we krwi tętniczej. U niektórych pacjentów zmiany prężności gazów we krwi tętniczej pojawiają się również w ciągu dnia, przyjmując postać utrwalonej niewydolności oddechowej. Wystąpienie niewydolności oddechowej i wymienionych wyżej powikłań kardiologicznych znacznie pogarsza stan ogólny pacjentów.

Opisane zmiany patologiczne świadczą o załamaniu się podstawowych mechanizmów obronnych, regulujących ciśnienie parcjale tlenu i CO_2 . Narastające stężenie CO_2 we krwi tętniczej i spadek prężności tlenu przerywają bezdech zbyt późno, co może być wynikiem upośledzenia chemicznej kontroli oddychania. Za odruchowy przyrost wentylacji w odpowiedzi na wzrost prężności CO_2 we krwi tętniczej odpowiadają obszary chemowrażliwe rdzenia przedłużonego. Przyjęto zatem, że test postępującej hiperkapni hiperoksycznej jest miarą reaktywności obszarów chemowrażliwych mózgu w odpowiedzi na narastającą prężność CO_2 . Dane z piśmiennictwa dotyczące zachowanie tej reakcji u pacjentów z OBS są niejednoznaczne. U większości chorych z OBS nie obserwowano cech hipowentylacji podczas czuwania [2]. W grupie pacjentów z utrzymującą się hiperkapnią w ciągu dnia stwierdzono słabą odpowiedź wentylacyjną na hiperkapnię. Wykazano również, że zastosowanie ciągłego dodatniego ciśnienia wydechowego (CPAP, *continuous positive airway pressure*) przywraca prawidłową odpowiedź na hiperkapnię u tych pacjentów [3].

Celem niniejszej pracy jest ocena odpowiedzi wentylacyjnej na hiperkapnię hiperoksyczną, a tym samym ocena reaktywności obszarów chemowrażliwych rdzenia przedłużonego u pacjentów z potwierdzonym diagnostycznie OBS, bez cech niewydolności oddechowej oraz u osób z niewydolnością oddechową różnego stopnia. Pozwoli to na wyjaśnienie, czy wystąpienie niewydolności oddechowej współistnieje z osłabieniem funkcjonowania mechanizmów obronnych organizmu, zapobiegających wzrostowi ciśnienia parcjalego CO_2 we krwi tętniczej.

Materiał i metody

Badaniom poddano 3 grupy pacjentów z potwierdzonym za pomocą badania polisomnograficznego obturacyjnym bezdechem sennym (27 chorych) i 25 osób zdrowych, stanowiących grupę kontrolną. W tabeli 1 przedstawiono charakterystykę 3 grup pacjentów z OBS i grupy kontrolnej, z uwzględnieniem wieku i końcowo-wydechowego ciśnienia parcjalego CO_2 w spoczynku podczas czuwania.

Odpowiedź oddechową na hiperkapnię hiperoksyczną badano, stosując test oddychania zwrotnego do przestrzeni zamkniętej metodą Reada w modyfikacji Kozirowskiego [4, 5]. Hiperkapnię hiperoksyczną osiągnięto, wprowadzając do układu zamkniętego mieszaninę gazów: CO_2 (ok. 8%) i O_2 (ok. 92%). Duża procentowa zawartość tlenu pozwoliła na wyłączenie chemoreceptorów kłębków szyjnych. W sposób ciągły mierzono wentylację minutową wydechową, przeliczaną na m^2 powierzchni ciała i końcowo-wydechowe parcjale ciśnienie CO_2 . Dla każdego badanego wyznaczano linię regresji przedstawiającą zależność wentylacji minutowej wydechowej liczonej na m^2 powierzchni ciała od końcowo-wydechowego ciśnienia parcjalego dwutlenku węgla. Dane z piśmiennictwa pozwalają na zastosowanie aproksymacji liniowej. Dla każdego badanego indywidualnie liczonego współczynnik korelacji liniowej.

Wyniki

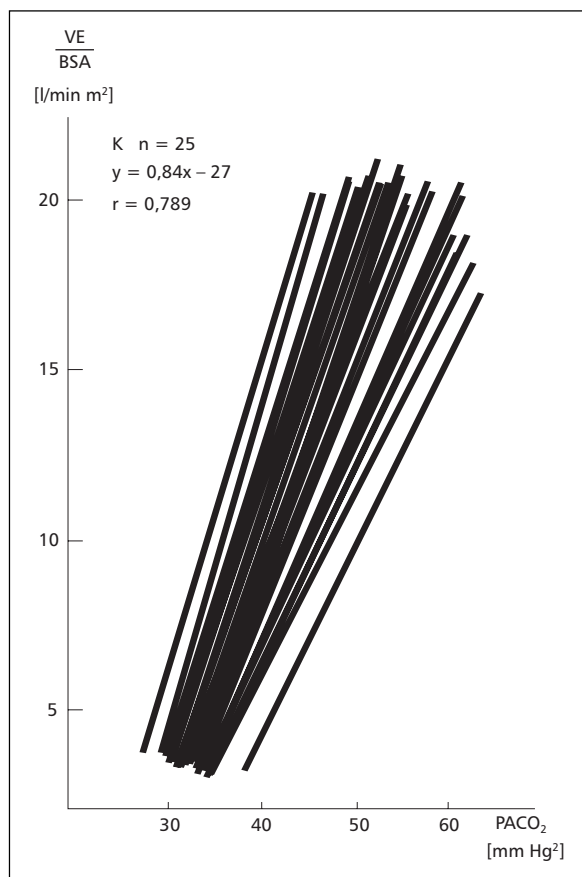
U wszystkich badanych stwierdzono liniowy przyrost wentylacji w odpowiedzi na narastającą hiperkapnię. Porównanie nachyleń prostych regresji wykazało następujące różnice między grupami (ryc. 1, 2): — w grupie pierwszej odpowiedź oddechowa na hiperkapnię nie różniła się od odpowiedzi obserwowanej w grupie kontrolnej (grupa 4);

Tabela 1. Badane grupy (1, 2, 3) pacjentów z obturacyjnym bezdechem sennym (OBS) i grupa kontrolna (4)

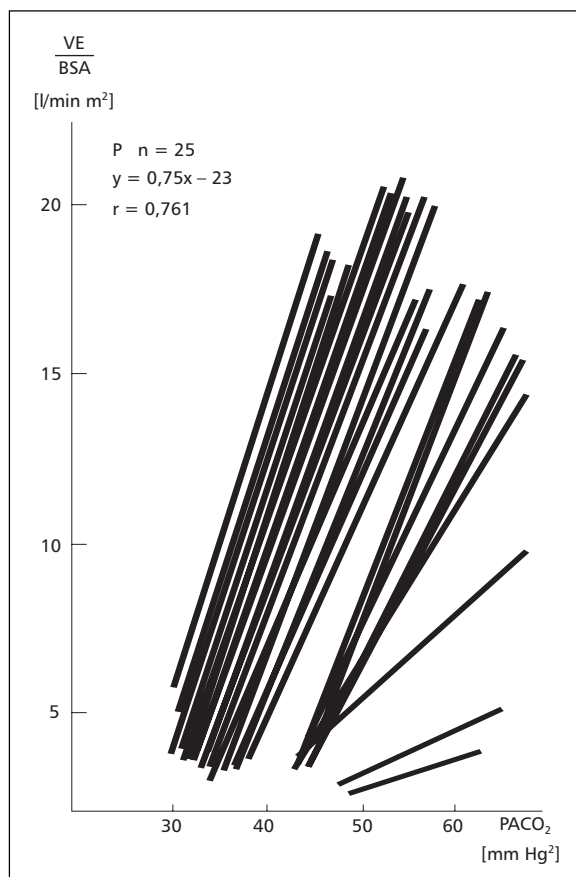
Table 1. Patients with obstructive sleep apnea (groups 1, 2, 3) and controls (group 4)

Grupa	Liczba badanych	Wiek (lata) $\pm$ SD	PACO_2	OBS/ /kontrola
1	15	45 $\pm$ 1,12	41 $\pm$ 2	OBS
2	9	47 $\pm$ 1,34	49 $\pm$ 1	OBS
3	3	51 $\pm$ 1,1	56 $\pm$ 0,8	OBS
4	25	46 $\pm$ 1,8	39 $\pm$ 2	Kontrola

PACO_2 (partial pressure of carbon dioxide in arterial blood) — średnia wartość końcowo-wydechowego ciśnienia parcjalego CO_2 w spoczynku podczas czuwania; SD (standard deviation) — odchylenie standardowe

Rycina 1. Proste regresji wyznaczone indywidualnie dla każdego badanego, obrazujące przyrost wentylacji minutowej na m² powierzchni ciała (VE/BSA) w odpowiedzi na wzrost prężności dwutlenku węgla w powietrzu końcowo-wydechowym (PACO₂) uzyskane w grupie kontrolnej. VE (*minute ventilation*) — wentylacja minutowa; BSA (*body surface area*) — powierzchnia ciała
Figure 1. Regression curves of individual patients showing the increase in VE/BSE in reaction to the increase in PACO₂ — control group

Rycina 2. Proste regresji wyznaczone indywidualnie dla każdego z badanych pacjentów, obrazujące przyrost wentylacji minutowej na m² powierzchni ciała (VE/BSA) w odpowiedzi na wzrost prężności dwutlenku węgla w powietrzu końcowo-wydechowym (PACO₂) u pacjentów z obturacyjnym bezdechem sennym (OBS). VE (*minute ventilation*) — wentylacja minutowa; BSA (*body surface area*) — powierzchnia ciała
Figure 2. Regression curves of individual patients showing the increase in VE/BSE in reaction to the increase in PACO₂ — patients with obstructive sleep apnea

- w grupie drugiej obserwowano przesunięcie linii regresji w prawo w stosunku do grupy kontrolnej, przy zachowaniu porównywalnego współczynnika nachylenia;
- w grupie trzeciej stwierdzono wyraźne osłabienie odruchowej odpowiedzi na hiperkapnię: proste regresji były przesunięte w prawo, a ich współczynnik nachylenia we wszystkich trzech przypadkach był mniejszy od współczynników nachylenia prostych regresji uzyskanych dla pozostałych badanych.

Dyskusja

Uzyskane wyniki wskazują na istnienie prawdopodobnie kilku etapów adaptacji obszarów chemo-

wrażliwych rdzenia przedłużonego do powtarzających się epizodów hiperkapni. W początkowej fazie choroby obserwuje się niezmienną reakcję wentylacyjną na hiperkapnię. Kolejną zmianą jest przesunięcie prostej regresji w prawo, przy zachowaniu takiego samego nachylenia jak u osób zdrowych. Oznacza to najprawdopodobniej brak zmian w reaktywności stref chemowrażliwych na CO₂. U pacjentów z umiarkowaną hiperkapnią utrzymującą się w ciągu dnia obserwuje się kompensacyjne zmiany pH płynu mózgowo-rdzeniowego, a test oddychania zwrotnego w warunkach narastającej hiperkapni rozpoczyna się u nich od wyższej wartości końcowo-wydechowego ciśnienia parcjalnego dwutlenku węgla. Taka interpretacja wyjaśnia obserwowane przesunięcie prostych regresji w prawo [2, 3].

Na szczególną uwagę zasługują wyniki uzyskane u 3 pacjentów z nasiloną niewydolnością oddechową. Stwierdzono u nich dalsze przesunięcie prostych regresji w prawo z jednoczesnym spadkiem ich współczynnika nachylenia. Oznacza to nie tylko wyższy spoczynkowy poziom hiperkapni, ale i spadek wrażliwości obszarów chemowrażliwych na hiperkapnię. Można zatem przypuszczać, że u pacjentów z OBS i niewydolnością oddechową w ciągu dnia dochodzi do załamania się jednego z podstawowych odruchów obronnych — reakcji oddechowej na hiperkapnię. Można również sądzić, że brak odpowiedzi na hiperkapnię jest nie tylko wyrazem braku możliwości obrony organizmu przed narastającym stężeniem CO₂, ale dodatkowo jeszcze pogarsza stan chorego, utrudniając przerwanie bezdechu i kontynuowanie prawidłowego oddychania. U tych pacjentów zaczyna zatem funkcjonować zamknięty układ patologicznych sprzężeń zwrotnych dodatnich. Można to traktować jako wyraz skrajnego załamania organizmu.

Wnioski

1. Powtarzane epizody hipoksji i hiperkapni podczas bezdechów śródśennych u pacjentów z OBS prowadzą do adaptacji odruchowej odpowiedzi wentylacyjnej na hiperkapnię hiperoksyczną.
2. U pacjentów z OBS bez cech niewydolności oddechowej odpowiedź wentylacyjna na hiperkap-

nię nie różni się od reakcji obserwowanej u osób zdrowych.

3. U pacjentów z OBS i hiperkapnią utrzymującą się w ciągu dnia obserwuje się równoległe przesunięcie w prawo prostej regresji charakteryzującej zależność: wentylacja minutowa na m² powierzchni ciała a końcowo-wydechowe ciśnienie CO₂, a w miarę narastania niewydolności oddechowej — dalsze przesunięcie w prawo i zmniejszenie współczynnika nachylenia przedstawionych prostych regresji.
4. Współistnienie OBS i niewydolności oddechowej zmniejsza możliwości obronne organizmu, eliminując odruchowe pobudzenie wentylacji w odpowiedzi na hiperkapnię.

Piśmiennictwo

1. Tafil-Klawe M., Klawe J.J. Sercowo-naczyniowe i oddechowe następstwa obturacyjnych bezdechów sennych. W: Pokorski M. red. Kliniczne aspekty regulacji oddychania. *α-medica press* 2001, 119–133.
2. Cistulli P.A., Sullivan C.E. Pathophysiology of Sleep Apnea. W: Saunders N.A., Sullivan C.E. red. Sleep and breathing. 1994, 405–448.
3. Berthon-Jones M., Sullivan C.E. Time course of change of ventilatory response to CO₂ with longterm CPAP therapy for obstructive sleep apnea. *Am. Rev. Respir. Dis.* 1987; 135: 144–147.
4. Read D.J.C., Leigh J. Blood brain tissue PCO₂ relationship and ventilation during rebreathing. *J. Appl. Physiol.* 1967; 23: 53–58.
5. Koziorowski A., Radwan L., Maszczyk Z., Dymek A., Jasiński J. Nowy skomputeryzowany system pomiarowy do klinicznych badań regulacji oddychania. *Pneumonol. Alergol. Pol.* 1993; 63: 11–12, 654–651.